

**THE CONCEPT OF SMELL IN THE REPRESENTATION OF
CORRUPTION: A COGNITIVE AND LINGUOCULTURAL ANALYSIS OF
ENGLISH AND UZBEK**

Sevarakhon Khusanova

Andijan State University Independent Researcher in Cognitive Linguistics

Abstract

This study examines the role of smell-related metaphors in the conceptualization of corruption in English and Uzbek. The research is grounded in the framework of Conceptual Metaphor Theory proposed by George Lakoff and Mark Johnson. The article investigates how olfactory perception functions as a cognitive source domain for understanding abstract moral phenomena such as dishonesty, political corruption, and ethical degradation. The analysis is based on comparative qualitative examination of phraseological units, political discourse, media texts, and evaluative lexical constructions in English and Uzbek.

The findings indicate that English discourse frequently employs explicit olfactory metaphors such as “the stench of corruption” and “something smells fishy,” whereas Uzbek discourse tends to conceptualize corruption indirectly through metaphors of impurity, dirtiness, and moral contamination. Despite these linguistic differences, both languages share a universal embodied cognitive mechanism in which unpleasant smell symbolizes hidden immorality and social decay.

The study contributes to metaphor studies, cognitive linguistics, and linguacultural analysis by demonstrating how sensory experience shapes moral conceptualization across cultures. Furthermore, the research reveals that metaphorical representations of corruption are culturally conditioned while simultaneously grounded in universal bodily experience.

Keywords: smell metaphor, corruption discourse, cognitive linguistics, linguacultural analysis, conceptual metaphor, morality, embodiment.

**КОРРУПЦИЯ ИФОДАЛАНИШИДА ҲИД КОНЦЕПТИ:
ИНГЛИЗ ВА ЎЗБЕК ТИЛЛАРИНИНГ КОГНИТИВ ҲАМДА
ЛИНГВОМАДАНИЙ ТАҲЛИЛИ**

Севарахон Хусанова

**Андижон давлат университети Хорижий тиллар филологияси кафедраси
ўқитувчиси, мустақил тадқиқотчи**

Аннотация

Ушбу тадқиқот инглиз ва ўзбек тилларида коррупцияни концептуаллаштиришда ҳид билан боғлиқ метафораларнинг ўрнини ўрганadi. Тадқиқот Жорж Лакофф ва Марк Жонсон томонидан ишлаб чиқилган Концептуал метафора назариясига асосланади. Мақолада ҳид билан боғлиқ сенсор тажриба ҳалолсизлик, сиёсий коррупция ва ахлоқий емирилиш каби абстракт тушунчаларни англашда когнитив манба сифатида хизмат қилиши таҳлил қилинади.

Таҳлил инглиз ва ўзбек тилларидаги фразеологик бирликлар, сиёсий дискурс, оммавий ахборот воситалари матнлари ва баҳоловчи лексик конструкциялар асосида амалга оширилди.

Натижалар шуни кўрсатадики, инглиз тилида “the stench of corruption” ва “something smells fishy” каби очик ҳид метафоралари кенг қўлланилади. Ўзбек тилида эса коррупция кўпроқ нопоклик, ифлослик ва маънавий булғаниш орқали билвосита концептуаллаштирилади.

Лингвистик фарқларга қарамасдан, ҳар икки тилда ҳам ёқимсиз ҳид яширин ахлоқсизлик ва ижтимоий емирилиш рамзи сифатида намоён бўлади.

Тадқиқот сенсор тажрибанинг турли маданиятларда ахлоқий концептуаллашувга таъсирини ёритиши билан метафора назарияси, когнитив лингвистика ва лингвомаданиятшунослик соҳаларига ҳисса қўшади.

Калит сўзлар: ҳид метафораси, коррупция дискурси, когнитив лингвистика, лингвомаданият таҳлил, концептуал метафора, ахлоқ, embodiment.

1. Кириш Коррупция замонавий жамиятдаги энг хавфли ижтимоий ҳодисалардан бири ҳисобланади. Коррупция кўпинча сиёсий, иқтисодий ва институционал тизимларда яширин шаклда амал қилиши сабабли, уни англаш ва ифодалашда метафоралар муҳим аҳамият касб этади.

Абстракт ахлоқий тушунчалар инсоннинг жисмоний ва сенсор тажрибаси орқали англонади. Бу эса кўринмас ижтимоий жараёнларни конкрет ҳиссий тажриба воситасида тушуниш имконини беради.

Беш ҳиссиёт ичида ҳид алоҳида баҳоловчи хусусиятга эга. Ҳид ҳисси интуитив реакция, эмоционал баҳолаш, хавфни англаш ва поклик ёки булғаниш тушунчалари билан чамбарчас боғлиқ. Шу сабабли кўплаб тилларда ҳид билан боғлиқ бирликлар ахлоқсизлик, коррупция ва виждонсизликни ифодалашда қўлланилади. Инглиз ва ўзбек тилларида коррупция кўпинча ёқимсиз ҳид, ифлослик, чириш ва нопоклик билан боғлиқ метафоралар орқали тасвирланади. Бироқ бу метафораларнинг лингвистик ифодаланиши икки маданиятда турлича намоён бўлади. Инглиз сиёсий дискурсида очиқ ҳид метафоралари устунлик қилса, ўзбек тилида билвосита тозалик ва маънавий покликка асосланган метафоралар кўпроқ учрайди. Мазкур мақоланинг мақсади инглиз ва ўзбек тилларида коррупцияни ифодалашда ҳид билан боғлиқ концептуал метафораларни таҳлил қилишдан иборат. Тадқиқот қуйидаги саволларга жавоб излайди: Инглиз ва ўзбек тилларида коррупция ҳид орқали қандай концептуаллаштирилади? Бу метафоралар асосида қандай когнитив механизмлар ётади? Коррупция ифодаланишида қандай лингвомаданий ўхшашлик ва фарқлар кузатилади? Сенсор метафоралар сиёсий дискурсида ахлоқий баҳолашга қандай таъсир қилади? Тадқиқотда ҳид метафоралари яширин қонунбузарликни аниқлаш ва ахлоқий баҳоланишнинг кучли когнитив воситаси сифатида талқин қилинади.

2. Адабиётлар таҳлили

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Тадқиқотнинг назарий асосини Metaphors We Live By асарида илгари сурилган Концептуал метафора назарияси ташкил этади. Ушбу назарияга кўра, метафора фақат бадиий услуб воситаси эмас, балки инсон тафаккурининг асосий механизми ҳисобланади. Инсон абстракт тушунчаларни конкрет жисмоний тажриба орқали англайди. Жорж Лакофф концептуал метафоралар инсон фикрлаш тизимини шакллантиришини таъкидлайди. Марк Жонсон эса embodiment — танавий тажрибанинг концептуал тизимларга таъсирини ўрганади. Когнитив лингвистикада сенсор метафоралар муҳим тадқиқот йўналишларидан бири ҳисобланади. Тадқиқотлар кўрсатишича, кўриш, тегиш, таъм ва ҳид каби сенсор соҳалар абстракт тушунчалар учун манба вазифасини бажаради.

Ҳид алоҳида аҳамиятга эга, чунки у эмоционал ва баҳоловчи хусусиятга эга. Аввалги тадқиқотларда қуйидаги универсал моделлар қайд этилган:
АХЛОҚ — ТОЗАЛИК

АХЛОҚСИЗЛИК — ИФЛОСЛИК

ЁВУЗЛИК — БАДБЎЙ ҲИД

КОРРУПЦИЯ — ЧИРИШ

Бу метафоралар жисмоний тажриба ахлоқий тафаккурни шакллантиришини кўрсатади.

Методология

Тадқиқот когнитив лингвистика ва лингвомаданиятшунослик доирасида қиёсий сифат таҳлили асосида амалга оширилди. Таҳлил учун қуйидаги материаллар танланди: инглиз тилидаги идиомалар; ўзбек тилидаги фразеологик бирликлар; газета ва медиа дискурси; сиёсий шарҳлар; баҳоловчи лексик конструкциялар; коррупция билан боғлиқ метафоралар. Инглиз тили материаллари сиёсий журналистика ва медиа матнлардан олинди. Ўзбек тили материаллари эса оммавий дискурс ва кенг қўлланувчи баҳоловчи бирликлар асосида йиғилди.

Таҳлил жараёни қуйидаги босқичларни ўз ичига олди:

ҳид билан боғлиқ метафораларни аниқлаш;

концептуал моделларни таснифлаш;

қиёсий семантик таҳлил;

когнитив шарҳлаш;

лингвомаданий хусусиятларни изоҳлаш.

Назарий асос

Тадқиқотда таҳлил қилинган асосий концептуал метафора:

Бу метафора қуйидаги қарама-қаршиликларни ҳосил қилади:

ёқимли ҳид → ҳалоллик ва маънавий поклик;

ёқимсиз ҳид → коррупция ва ахлоқсизлик.

Яна бир муҳим концептуал модель:

Бу моделда коррупция жамиятга тарқалувчи булғаниш сифатида талқин қилинади.

Концептуал кўчиш қуйидагича ифодаланиши мумкин:

Инглиз тили материаллари таҳлили

Инглиз сиёсий ва журналистик дискурсида коррупция ва ахлоқсизликни тасвирлашда очик ҳид метафоралари кенг қўлланилади.

Масалан:

“the stench of corruption”

“something smells fishy”

“the scandal reeks of bribery”

“a rotten political system”

“dirty politics”

Бу бирликлар коррупцияни жисмонан сезиладиган ва маънавий жиҳатдан булғовчи ҳодиса сифатида тасвирлайди.

“The stench of corruption” ибораси ёқимсиз ҳид орқали ахлоқий қоралашни

кучайтиради.

“Something smells fishy” ибораси эса далиллар йўқ бўлса ҳам интуитив шубҳани англатади.

“Rotten administration” ва “moral decay” каби бирликларда коррупция ижтимоий емирилиш сифатида концептуаллаштирилади.

Ўзбек тили материаллари таҳлили

Ўзбек тилида коррупция кўпроқ тозалик ва ифлослик орқали ифодаланади.

Масалан:

“бу ишдан бадбўй ҳид келяпти”

“иш тоза эмас”

“ифлос иш”

“чиркин тизим”

“қўли ҳалол эмас”

“Бадбўй ҳид” ибораси тўғридан-тўғри ёқимсиз ҳидни англатса-да, ўзбек тилида коррупция асосан маънавий нопоклик орқали ифодаланади.

“Тоза” ҳалоллик ва ахлоқий поклик рамзи бўлса, “ифлос” маънавий бузилиш маъносини англатади.

Бу ҳолат ўзбек лингвомаданиятида ахлоқ ва поклик ўртасидаги кучли боғлиқликни акс эттиради.

Қиёсий муҳокама

Таҳлил натижалари шуни кўрсатадики, ҳар икки тилда ҳам коррупция сенсор тажриба орқали концептуаллаштирилади.

Умумий жиҳатлар:

коррупция яширин, аммо сезилади;

ёқимсиз ҳид ахлоқсизлик рамзи;

ҳид интуитив аниқлаш воситаси;

чириш ижтимоий хавфни англатади.

Бироқ қуйидаги фарқлар кузатилади:

Жиҳат	Инглиз тили	Ўзбек тили
Асосий метафора	Ҳид/бадбўйлик	Тозалик/нопоклик
Ифода услуби	Очиқ	Билвосита
Асосий образ	Ҳид	Ифлослик
Коммуникатив услуб	Тўғридан-тўғри танқид	Юмшоқ баҳолаш
Когнитив марказ	Аниқлаш	Ахлоқий поклик

Коррупция — ижтимоий булғаниш сифатида

Ҳар икки тилда муҳим бўлган яна бир концептуал модель:

Бу модель коррупцияни:

юкувчи;

хавфли;

яширин;

жамиятга тарқалувчи ҳодиса сифатида талқин қилади.

Метафора жамоатчилик онгига таъсир кўрсатувчи ижтимоий ва сиёсий восита вазифасини ҳам бажаради.

Хулоса

Тадқиқот натижалари ҳид билан боғлиқ метафоралар инглиз ва ўзбек тилларида коррупцияни концептуаллаштиришда муҳим ўрин тутишини кўрсатди.

Асосий натижалар:

сенсор тажриба ахлоқий тушунчаларни шакллантиради;

ёқимсиз ҳид яширин ахлоқсизлик рамзи ҳисобланади;

коррупция маънавий булғаниш сифатида англанади;

метафора универсал когнитив механизм ва маданий хусусиятларни акс эттиради.

Инглиз тилида очиқ ҳид метафоралари устун бўлса, ўзбек тилида тозалик ва нопокликка асосланган билвосита метафоралар кўпроқ қўлланилади.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Тадқиқот когнитив тилшунослик, метафора назарияси ва лингвомаданиятшунослик соҳалари учун муҳим аҳамиятга эга.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Каримов Б. (2019). Сиёсий дискурс ва тил. Тошкент.
2. Абдуллаева М. (2020). Медиа дискурс таҳлили. Тошкент.
3. Саидова Н. (2015). Ўзбек тили лексикологияси. Тошкент: Фан.
4. Ҳожиёв А. (2002). Тилшунослик терминлари изоҳли луғати. Тошкент.
5. Раҳимов Ғ. (2010). Умумий тилшунослик. Тошкент.
6. Маҳмудов Н. (2013). Тил ва маданият. Тошкент: Ўзбекистон.
7. Юсупова Д. (2017). Лингвомаданиятшунослик асослари. Тошкент.
8. George Lakoff, Mark Johnson. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press, 1980.
9. George Lakoff. *The Contemporary Theory of Metaphor*. Cambridge University Press, 1993.
10. Mark Johnson. *The Body in the Mind*. Chicago: University of Chicago Press, 1987.
11. Mark Johnson. *Moral Imagination: Implications of Cognitive Science for Ethics*. Chicago: University of Chicago Press, 1993.
12. Zoltán Kövecses. *Metaphor: A Practical Introduction*. Oxford University Press, 2010.
13. Antonio Barcelona. *Metaphor and Metonymy at the Crossroads*. Berlin: Mouton de Gruyter, 2000.

